

Gyulafehérvár — 1918

A négy évig tartó első világháború az Osztrák—Magyar Monarchia gazdasági kimerüléséhez vezetett, a sorozatos vereségek pedig szétmorzsolták katonai erejét. Ennek nyomán már 1918 nyarán és kora őszén forradalmi válság jelei mutatkoztak a birodalomban. A helyi hatalmi, elnyomó szervek mindent megtettek, hogy fenn-tartsák a Ferenc József-i koncepciót őrző államapparátust, és elfojtsák az állan-dóan növekvő elégedetlenséget. Képtelenek voltak azonban megtörni az egyre erő-sződő forradalmi hangulatot s az ezzel párhuzamosan jelentkező nemzeti önállósági törekvéseket.

A cári hatalmat megdöntő oroszországi februári forradalom s a korszaknyitó társadalmi-politikai vívmányokat hozó Nagy Októberi Szocialista Forradalom, a népek önrendelkezési jogának kinyilvánítása, a Habsburg-monarchia nemzeteinek jövőjére utaló és nyilvánosságra hozott wilsoni pontok akcióra készítették a forra-dalmi erőket. Még bőmbölktek az ágyúk a hadszíntereken, de a monarchia városai-ban és falvaiban már fellángolt a tűz, s 1918. október második felében Budapesten kitört az „őszirózsás forradalom”. Az összes elnyomott népeket magával ragadó harc néhány nap alatt elsöpörte a roskadozó monarchia helyi hatalmi szerveit, s véget vetett a sok emberéletet követelő háborúnak is.

Ebben az egész Európára kiterjedő radikális átalakulási időszakban sok haladó magyar értelmiségi foglalt állást a tömegeket foglalkoztató kérdésekben. Írók, költ-ők, művészek, tudósok egy csoportja 1918. november 3-án a magyar fővárosban közzétett kiáltványban fordult a néphez, melyben többek között üdvözölte az el-nyomott nemzetek felszabadulási harcát. „Nemzettársaink szabadsága záloga a miénknek — hangsúlyozza a kiáltvány. — Élünk egymás mellett békében mint szabad nemzet, szabad nemzetekkel.” A kiáltvány, melyet a remény és bizalom ha-tott át a monarchia elnyomása alól felszabadult szabad nemzetek akadálymentes demokratikus fejlődése lehetőségében, olyan személyiségek írták alá, mint Ady Endre, Bartók Béla, Kodály Zoltán és mások.

A monarchia összeomlása a nemzetek szabadságmozgalmának fellendüléséhez vezetett. 1918. október végén haladó polgári elemekből és a szociáldemokrata pár-tok képviselőiből nemzeti tanácsok alakulnak, melyek proklamálják a nemzeti füg-getlenséget; 1918. október 28-án megalakul a Csehszlovák Köztársaság, 29-én Jugo-szlávia, november 12-én az Ideiglenes Nemzetgyűlés kikiáltja az Osztrák Köztársa-ságot, 16-án megalakul a Magyar Köztársaság, 22-én megjelenik a Lengyel Köztár-saság legfelsőbb szerveinek megszervezéséről szóló törvényerejű rendelet.

Az erdélyi román forradalmi tömegeket vezető Központi Román Nemzeti Ta-nács, mely hat polgári liberális és hat szociáldemokrata képviselőből állott, miután eredménytelenül tárgyalt az új magyar kormány képviselőjével, Jászi Oszkárral a nemzetiségi kérdés megoldásáról, gyűlést hirdetett meg Gyulafehérvárra 1918. de-cember 1-re. A korabeli lapok híven tükrözik a gyűlés célkitűzéseit. „Azért megyünk Gyulafehérvárra, hogy kinyilvánítsuk a román nép függetlenségét” — olvassuk Vasile Goldiş nyilatkozatát az *Aradi Hírlapban*.

Az addigi erdélyi forradalmi események megteremtették a feltételeket ahhoz, hogy a nemzeti és társadalmi igények, követelések egy demokratikus állam kere-tében teljesedjenek ki. Ezt a megoldást követelték az erdélyi román dolgozó töme-gek. Egyik erdélyi román szociáldemokrata, aki a Magyar Köztársaság kikiáltásá-hoz vezető eseményekben részt vett, ezeket mondta: „Nem fogunk nyugodni, amíg mi is meg nem valósítjuk a Román Köztársaságot. Egyesülni fogunk a románokkal, és közös erővel ízzé-porrá zúzzuk a trónt, elkergetjük a Hohenzollern uralkodó házat, amely éppen úgy uralkodik, ahogy nálunk tegnap a Habsburgok uralkodtak, és mi is uralomra juttatjuk a népet.” Hasonlóan nyilatkozott a szociáldemokrata párt egy másik képviselője is.

Az erdélyi román haladó értelmiségiek, akik között elsőnek Emil Isac író-t em-lítjük, hangsúlyozták, hogy a román nemzet feladata nem csupán a nemzeti egység megeremtése, hanem az is, hogy azt demokratikus alapokra építse.

A köztársaság kikiáltásának gondolata komolyan foglalkoztatta a romániai munkásokat és a haladó értelmiséget is. A jelenség nem új. A köztársasági gon-dolat a román haladók legjobbjainak tudatában — s ez jellemző minden nem-zetre — már a kapitalizmus kialakulásának időszakában megjelent. Az 1848-as

román forradalom jól tükrözi ezt a törekvést. Különös erővel jelentkezett a köztársaság kikiáltásának óhaja Alexandru Ioan Cuza lemondása után, amikor a burzsoázia és a földbirtokosok képviselője külföldi uralkodót ültetett a trónra. Az első világháború éveiben, az oroszországi februári polgári demokratikus forradalom, de még inkább a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után, ez a törekvés tömegmozgalommá terebélyesedett. A szociáldemokrata párt erdélyi román szekciója lapjának több cikke ugyanezt a tendenciát tolmácsolta. Idézzük: „A régi Osztrák—Magyar Monarchia összeomlott, és ennek következtében a fegyverrel idekényszerített népek szabadokká és önállókká váltak... Így lehetőség nyílt nekünk, románoknak, hogy magunk döntünk el sorsunkat... A jövő Romániában a nép a maga urává válik...”

Romániában a munkáslapok királyellenes cikkeket közölnek; több városban tömeggyűléseken követelik a köztársaság kikiáltását. Az 1918. december 13-i bukaresti munkástüntetés, amelyet könyörtelenül vérfelfojtottak, nemcsak a polgári-földesúri rendszer, hanem a királyság ellen is irányult.

A köztársaság azonban nem volt lehetséges abban az időben. Noha a romániai munkásság szívós küzdelmet folytatott a polgári-földesúri rendszer ellen — egységes köztársasági akcióra nem kerülhetett sor. Nem támogatta e törekvést a román burzsoázia és a nagybirtokosság, de a győztes hatalmak sem nézték volna tétlenül a radikalizálódást.

Vasile Goldiş, a gyulafehérvári gyűlés egyik szónoka beszédében ezeket mondta: „A civilizáció arra kötelez [...], hogy a román földön az összes együttlakó nemzeteknek és egyéneknek ugyanazokat a jogokat és kötelezéseket biztosítsuk. A minket felszabadító civilizáció megköveteli tőlünk az iránta való tiszteletet, s arra kötelez, hogy új államunkban minden kiváltságot megszüntessünk, s a munkát és annak teljes díjazását tegyük meg ennek az államnak az alapjává.”

Igy Erdély Romániával való egyesülésének kinyilatkoztatásával együtt több, a korszellem igényelte demokratikus jellegű irányelvet fogadtak el nagy lelkesedéssel a küldöttök Gyulafehérváron. Ezek között említjük a teljes nemzeti szabadságot az összes együttlakó népeknek; egyenlő, közvetlen, titkos, mindkét nem számára választási jogot, teljes sajtószabadságot, szervezkedési és gyülekezési jogot, radikális agrárreformot, az ipari munkásságnak ugyanazokat a jogokat és előnyöket, amelyek törvénybe vannak iktatva a legfejlettebb nyugati ipari államokban.

Ertékelve a gyulafehérvári demokratikus jellegű előirányzatokat, és bízva azok életbeléptetésében, a legtöbb magyar, német és más nemzetiségű dolgozó visszatúsította az emigrációra buzdító felhívásokat, s új, realitás perspektívákat keresett a román erőkkel való együttműködésre. A haladó értelmiségiek, románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek a történelmi tény megértésére hívták fel a figyelmet, és hangsúlyozták a román néppel való további hagyományos együttműködés fontosságát.

A szász nemzeti tanács 1919. január 8-án Medgyesén tartott gyűlésén kinyilvánította, hogy csatlakozik a gyulafehérvári határozathoz. A megszövegezett nyilatkozatban olvashatjuk, hogy „Erdélynek Romániával való egyesülésével egy tömb alakul, melynek egysége az etnográfiai viszonyokon nyugszik. Ennek érdekében s abban a meggyőződésben, hogy itt jelentős történelmi folyamat valósul meg, az önrendelkezési jog alapelveinek megfelelően, a szász nép helyesli Erdélynek Romániával való egyesítését, és testvériesen köszönti a román népet, s szívből üdvözlöi a nemzeti ideál beteljesedése alkalmából.”

Az 1919. június 8-ára Szebenbe összehívott szász és sváb nemzeti konferencia az összes romániai németek nevében kimondta, hogy magukénak tekintik a gyulafehérvári határozatokat. Válaszképpen a Kormányzó Tanács (Consiliul dirigent) a következőket tolmácsolta a gyülesezőknek: „A román nép, mely az Ókirályságban régóta a legtökéletesebb liberalizmust tanúsítja az összes nem románokkal szemben, éppen olyan igazságos tud lenni az együttlakó népek nemzeti szabadságának kérdésében, mint amilyen határozott abban, hogy elhárítson minden akadályt, melyet az ellenség gördített a nemzet szabadsága elé a múltban, vagy amit esetleg gördíteni akar elébe a jövőben.”

A forradalmi hullám tovább nőtt 1918 után, ugyanakkor azonban a háborúban győztes földesúri osztály s a burzsoázia is megerősödött, hazánk területén a nyugati antant hatalmak intenzíven szervezték az oroszországi és magyarországi munkáshatalom és a Tanácsköztársaság elleni intervenciót, evégett csapatokat is küldtek az országba, s bevonták a mi hadseregünket is; ilyen körülmények közt lehetetlen volt megdönteni a polgárság és a földesurak hegemoniáját, s tökéletesen életbeléptetni azokat a jogokat, melyeket a tömegek 1918. december 1-én Gyulafehérváron kimondtak.